

مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز
دوره بیست و پنجم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۸۵ (پیاپی ۴۹)
(ویژه‌نامه علوم تربیتی)

بررسی مقدماتی شاخص‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری باس-پری

دکتر نوراله محمدی*
دانشگاه شیراز

چکیده

هدف از این پژوهش، ارزیابی ویژگی‌های روان‌سنجی فرم فارسی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری باس و پری (AQ)، بوده است. بدین منظور، یک گروه نمونه‌ی ۲۰۹ نفری از دانشجویان دانشگاه شیراز به طور تصادفی انتخاب شد. تمام آزمودنی‌ها به فرم فارسی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری و مقیاس آسیب روانی عمومی (فرم کوتاه SCL-90-R) پاسخ دادند. اعتبار پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری از راه سه روش آلفای کرونباخ، بازآزمایی و تنصیف مورد تحلیل قرار گرفت که به ترتیب، ضرایب ۰/۸۹، ۰/۷۸ و ۰/۷۳ به دست آمد. روایی این پرسش‌نامه نیز، از راه شاخص‌های روایی همگرا، همزمان و تحلیل عوامل مورد بررسی قرار گرفت. روایی همگرای پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری با محاسبه‌ی ضریب همبستگی زیر مقیاس‌های این پرسش‌نامه با یکدیگر و با کل پرسش‌نامه، تایید شد که این ضرایب میان ۰/۳۷ تا ۰/۷۸ متغیر و معنادار بودند ($p < ۰/۰۰۱$). روایی همزمان نیز با به کارگیری مقیاس آسیب روانی عمومی، برآورد شد که ضریب همبستگی (۰/۳۴) میان پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری و آسیب‌روانی عمومی معنادار بود ($p < ۰/۰۱$). نتایج تحلیل عوامل با استفاده از روش‌های مؤلفه‌های اصلی و چرخش واریماکس، نشان داد که این پرسش‌نامه، از چهار عامل خصوصیت، پرخاشگری جسمانی، پرخاشگری کلامی و خشم تشکیل شده است. این عوامل، بیشتر از ۴۶ درصد واریانس کل را تبیین می‌کنند. دیگر نتیجه‌ی پژوهش، گویای وجود تفاوت میان پسران و دختران از نظر هر یک از عوامل پرخاشگری بوده است. اما این تفاوت فقط در عوامل پرخاشگری جسمانی و خشم معنادار بوده است ($p < ۰/۰۱$). نتیجه‌ی نهایی این که، فرم فارسی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری، می‌تواند در موقعیت‌های پژوهش آزمایشگاهی و درمانی مورد استفاده قرار گیرد.

---

* استادیار بخش روانشناسی بالینی

واژه‌های کلیدی: ۱. پرخاشگری ۲. روایی ۳. اعتبار ۴. آسیب روانی عمومی

۱. مقدمه

پرخاشگری^۱، مفهوم بسیار پیچیده‌ای است. این رفتار، از یک سو، زیر تأثیر عوامل موقعیتی و روان‌شناختی است و از سوی دیگر، عوامل ژنتیک و زیست‌شناختی در استقرار و گسترش آن نقش بسیار عمده‌ای بازی می‌کنند. از این رو، اراییه‌ی تعریفی دقیق و عینی از این سازه، دشوار است. با این وجود، بارون و ریچاردسون (۱۹۹۴)، در تعریف پرخاشگری، نشان داده‌اند که، هدف این‌گونه رفتارها تخریب و آسیب رسانی به یک موجود زنده و اموال اوست. رفتاری که سبب بروز واکنش‌های دفاعی و اجتنابی از سوی قربانی می‌گردد.

در پژوهش‌های فراوانی (مویر، ۱۹۶۸؛ باس و دورکی، ۱۹۵۷؛ باس و پری، ۱۹۹۲؛ هریس، ۱۹۹۵) نشان داده شده است که پرخاشگری یک پدیده‌ی کلی نیست، بلکه رفتارهای پرخاشگرانه، در چارچوب زیر ریخت‌های^۲ متفاوتی بروز می‌نمایند. از میان این پژوهشگران، مویر (۱۹۶۸) نشان داده است که پرخاشگری، حتی در حیوانات هم به شکلی واحد بروز نمی‌کند. به همین منظور، وی چندین زیر ریخت، از رفتار پرخاشگرانه‌ی حیوانات را متمایز کرده است:

۱. پرخاشگری شکار^۳ که با احساس گرسنگی و دستیابی به طعمه‌ی مناسب در ارتباط است.
۲. پرخاشگری رقابتی^۴ که از راه تقلا و تلاش برای دستیابی به موقعیت‌های بالاتر اجتماعی، تأمین و مهار آب و غذا، انتخاب جفت و تولید مثل، مشخص می‌گردد.
۳. پرخاشگری دفاعی^۵ که در موقعیت‌های تهدید و خطر، که حیوان با یک موجود پرخاشگر روبه‌رو شده است، بروز می‌کند. در این صورت، حیوان پیش از این که به موجود پرخاشگر حمله کند، برای فرار تلاش می‌نماید.
۴. پرخاشگری تحریک‌پذیر^۶ که نوعی خشم درونی است که روی اهداف در دسترس و متنوع بی‌جان و جاندار سرمایه‌گذاری می‌گردد. محرک‌های دردناک؛ مانند، شوک الکتریکی، می‌توانند، این‌گونه پرخاشگری را به وجود آورند.

در نظریه‌های جدید به علل و شرایط پرخاشگری انسان نیز توجه شده است. در مدل پردازش اطلاعات اجتماعی - شناختی (دادگ و کرایک، ۱۹۹۰؛ دادگ و کوای، ۱۹۸۷) نقص در یک یا چند جزو این فرآیند، علت بنیادی شکل‌گیری رفتار پرخاشگرانه است. براساس این مدل، می‌توان گفت که، رفتار پرخاشگرانه، از یکسو به منزله‌ی نوعی شیوه‌ی رویارویی با مشکلات اجتماعی روزمره است و از سوی دیگر نقص در رمزگردانی، تفسیر موقعیت‌ها، اهداف انتخاب شده، تولید راهبردها و ارزیابی پاسخ‌ها که از اجزای اصلی نظام پردازش اطلاعات شناختی و رفتاری هستند، می‌تواند به رفتار پرخاشگرانه

بینجامد.

مدل دیگری که افزون بر گسترش حوزه‌ی نظری پرخاشگری به ابزارسازی نیز انجامیده است، مدل چند بعدی باس و پری (۱۹۹۲) است. نتایج پژوهش‌های باس و دورکی (۱۹۵۷)، باس و پری (۱۹۹۲) و هریس (۱۹۹۵) نشان داده است که پرخاشگری انسان هم، دارای ابعاد و جنبه‌های فراوانی است: (۱) بعد ابزاری^۷ یا حرکتی^۸؛ این بعد به شکل پرخاشگری کلامی و جسمانی، نمایان می‌گردد و هدف اصلی آن رساندن آسیب و زیان به دیگران است. (۲) بعد عاطفی^۹ و هیجانی^{۱۰}؛ این بعد از پرخاشگری که به صورت خشم^{۱۱} بروز می‌کند، عوامل و شرایط درونی ارگانیزم را برای برانگیختگی فیزیولوژیک و هیجانی، آماده می‌سازد. بعدی که وظیفه‌ی تدارک و آماده‌سازی رفتار پرخاشگرانه را بر عهده دارد. (۳) بعد شناختی: این عامل که خصومت^{۱۲} نام دارد، سبب ایجاد احساس غرض ورزی، دشمنی و کینه توزی نسبت به دیگران می‌شود.

بنابراین، رفتار پرخاشگرانه‌ی انسان در یک سازه‌ی کلی ریشه دارد. سازه‌ای که در سطح می‌تواند به صورت خشم، خصومت، پرخاشگری جسمانی و پرخاشگری کلامی نمایان گردد. این ابعاد پرخاشگری، می‌توانند زمینه‌ی بروز انواع آسیب‌های جسمانی و روان‌شناختی را فراهم سازند. نتایج پژوهش‌ها نشان داده است که پرخاشگری، از شاخص‌های مهم پاره‌ای از اختلالات روانی؛ مانند، اختلال سلوک^{۱۳} و اختلال فزون‌کنشی^{۱۴} (دری، دوپین، پوز، مرسی یر و فورتن، ۱۹۹۹) و اختلال شخصیت ضد اجتماعی^{۱۵} (ساده‌دولسکی و راجکین، ۲۰۰۴؛ فوساتی، بارت، کارتا، لئوناردی، گرازیولی و مانی، ۲۰۰۴) به شمار می‌آید. پاره‌ای دیگر از پژوهش‌ها نشان داده است که رفتار پرخاشگرانه، با بیماری‌های جسمانی؛ مانند بیماری قلب و عروق^{۱۶} (ایسپنس، ۱۹۹۶) و سردرد تنشی^{۱۷} (ماترازو، کاتکات و پریچارد، ۲۰۰۰) نیز در ارتباط است.

با این همه، با استناد به منابع موجود در زمینه‌ی پرخاشگری، با اطمینان می‌توان گفت که تاکنون پژوهش‌مدون ویژه‌ای روی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری پاس-پری (۱۹۹۲) در ایران صورت نگرفته است. البته برخی از پژوهشگران در حد یک طرح توصیفی و یا به منظور بررسی همبسته‌های روان‌شناختی و اجتماعی پرخاشگری، پژوهش‌هایی انجام داده‌اند، اما هیچ‌کدام از آن‌ها از این پرسش‌نامه، استفاده نکرده‌اند (اللهیاری، ۱۳۷۷ و مجدآبادی فراهانی، ۱۳۷۸).

با توجه به نفوذ روزافزون رفتارهای پرخاشگرانه در زندگی اجتماعی مردم و به استناد تأثیر نامطلوب این‌گونه رفتارها بر سلامت عمومی^{۱۸}، روان‌شناسان تلاش کرده‌اند، مفهوم پرخاشگری و ابعاد آن را مورد سنجش قرار دهند. در این زمینه، باس و دورکی (۱۹۵۷) نخستین ابزار معتبر^{۱۹} و روا^{۲۰} را برای سنجش پرخاشگری، به عنوان یک سازه‌ی چند بعدی تدوین کردند. این ابزار به شیوه‌ی طراحی شده بود که بتواند طیف گسترده‌ای از جنبه‌های ذهنی تا عینی پرخاشگری را مانند: (۱) پرخاشگری غیر مستقیم^{۲۱} (۲) پرخاشگری تحریک‌پذیر (۳) منفی‌گرایی^{۲۲} (۴) پرخاشگری کلامی (۵) بدگمانی^{۲۳} (۶) تنفر^{۲۴}

و ۷) تهاجم^{۲۵} متمایز سازد.

پس از این حرکت علمی، نتایج پژوهش سیگل (۱۹۸۶) به شکل‌گیری ابزار دیگری، جهت سنجش پرخاشگری، به عنوان یک سازه‌ی چند بعدی، انجامید. این ابزار که به نام «سیاهه‌ی خشم ابعادی»^{۲۶} شهرت یافت، می‌تواند افزون بر ابعاد پرخاشگری، موارد نظیر فراوانی، شیوه‌ی بیان پرخاشگری و موقعیت‌ها یا محرک‌های خشم برانگیز را نیز مشخص و اندازه‌گیری کند.

یکی از آخرین حرکت‌های علمی سازمان یافته برای سنجش پرخاشگری، تلاش‌های باس و پری (۱۹۹۲) برای ساختن یک ابزار عینی، کوتاه و ابعادی بوده است. این ابزار که «پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری»^{۲۷} نام دارد، برگرفته از عناصر و مؤلفه‌هایی است که پیشتر، باس و دورکی (۱۹۵۷) و سیگل (۱۹۸۶) در ابزارهای پرخاشگری، به آن‌ها استناد کرده بودند. پرسش‌نامه‌ی اولیه‌ی باس و پری (۱۹۹۲) از شش عامل ساخته شده بود. آن‌ها با ترکیب دو عامل تنفر و بدگمانی (باس و دورکی، ۱۹۵۷) زیر عنوان عامل خصومت، و حذف و تعدیل شماری از پرسش‌ها به چهار عامل اصلی دست یافتند.

پس از تدوین و تنظیم پرسش‌نامه‌ی باس و پری (۱۹۹۲)، پژوهش‌های فراوانی روی این پرسش‌نامه، به منظور واری‌های شاخص‌های روان‌سنجی آن، متمرکز شد (ناکانو، ۲۰۰۱؛ یاکوا، ۲۰۰۲؛ برنشتاین و گزن، ۱۹۹۷؛ فلستن و هیل، ۱۹۹۸؛ بایرون، مات، فرید و بریان، ۲۰۰۳؛ کلانی و ورنر، ۲۰۰۵ و بیکر، ۲۰۰۷). نتایج این پژوهش‌ها نشان داد که پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری باس و پری (۱۹۹۲) در جامعه‌های آماری مختلف، حتی دانشجویان ژاپنی که شیوه‌ی بیان احساسات پرخاشگرانه شان، با مردم دیگر کشورها، متفاوت است، از اعتبار و روایی مناسبی برخوردار بوده است. این پژوهش‌ها که در آن‌ها از شاخص‌های روان‌سنجی فراوانی؛ مانند، تحلیل عوامل، آلفای کرونباخ، بازآزمایی و روایی همزمان و همگرا استفاده شده بود، به نتایجی انجامید که با ساختار عاملی و دیگر ویژگی‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری باس و پری (۱۹۹۲) همسو بوده‌اند. به دیگر سخن، نتایج این پژوهش‌ها نشان دادند که پرسش‌های این آزمون در چهارعامل پرخاشگری جسمانی، پرخاشگری کلامی، خشم و عصبانیت مقوله‌بندی شده‌اند و هر یک از عوامل و کل پرسش‌نامه، از ضرایب اعتبار و روایی مطلوبی، برخوردار هستند.

با این همه، ساخت و اعتباریابی ابزارهایی که بتوانند زمینه‌ها و شرایط پژوهشی و درمانی را فراهم آورند، ضرورت اساسی دارد. اهمیت این پژوهش از این نظر برجسته است که تا حدودی شرایط یاد شده را در حد یکی از سازه‌های مهم روان‌شناختی؛ یعنی پرخاشگری، فراهم می‌سازد. سازه‌ای که به عنوان زیرساخت رفتار اجتماعی، نقش بسیار مهمی در سلامت عمومی و بهداشت روانی جامعه بازی می‌کند.

هدف عمده‌ی این مطالعه، بررسی ساختار عاملی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری باس و پری (۱۹۹۲) در دانشجویان دانشگاه شیراز بوده است. افزون بر این، بررسی شاخص‌های روایی و اعتبار پرسش‌نامه‌ی

پرخاشگری از اهداف دیگر این پژوهش بوده است. در این پژوهش، برای تحلیل داده‌ها، از روش‌های تحلیل عوامل به شیوه‌ی مؤلفه‌های اصلی، آلفای کرونباخ، همبستگی تصحیح شده اسپیرمن-بروان، ضریب همبستگی پیرسون و آزمون تی مستقل، استفاده گردیده است.

۲. فرآیند روش‌شناسی

۲.۱. جامعه‌ی آماری و نمونه

جامعه‌ی آماری این پژوهش، در برگرفته‌ی همه‌ی دانشجویان دختر و پسر دانشکده‌های علوم تربیتی و روان‌شناسی، ادبیات و زبان‌های خارجی، علوم اجتماعی، کشاورزی، علوم و مهندسی بوده، که درترم دوم سال تحصیلی ۸۳-۸۲ مشغول تحصیل بوده‌اند. از این جامعه‌ی آماری، یک گروه نمونه‌ی ۲۰۹ نفری به صورت نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شده است. به این صورت که از هر دانشکده یک کلاس به تصادف انتخاب گردید و تقریباً کل افراد کلاس، به ابزارهای این پرسش پاسخ دادند. تعداد دانشجویان ($n=209$) برحسب نوع دانشکده، به ترتیب: ۴۱ نفر (۱۹/۶ درصد)، ۳۴ نفر (۱۶/۳ درصد) و ۳۲ نفر (۱۵/۳ درصد) نفر بودند. در این پژوهش، حجم نمونه بر حسب جنس پسر و دختر به ترتیب ۸۴ نفر (۴۰/۲) و ۱۲۵ نفر (۵۹/۸ درصد) متمایز می‌گردد.

۲.۲. ابزار پژوهش

۲.۲.۱. پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری: این آزمون به وسیله‌ی باس و پری در سال ۱۹۹۲ ساخته شده است. فرم انگلیسی این پرسش‌نامه که دارای ۲۹ پرسش است، چهار عامل پرخاشگری کلامی (۵ پرسش)، پرخاشگری جسمانی (۹ پرسش)، خشم (۷ پرسش) و خصومت (۸ پرسش) را مورد سنجش قرار می‌دهد. در این پرسش‌نامه، گزینه‌ها به شیوه‌ای تنظیم شده‌اند که جایگاه فرد را در هر پرسش، روی یک مقیاس پنج نقطه‌ای، از ۱ (کاملاً من را توصیف نمی‌کند) تا ۵ (کاملاً من را توصیف می‌کند)، مشخص می‌کند. نتایج تحلیل روان‌سنجی (باس و پری، ۱۹۹۲) نشان داده است که این پرسش‌نامه از همسانی دورنی^{۲۸} بالایی (۰/۸۹) برخوردار است. همچنین، همبستگی زیر مقیاس‌های این پرسش‌نامه با یکدیگر و با کل مقیاس، که میان ۰/۲۵ تا ۰/۴۵ متغیر است، بیانگر روایی مناسب این ابزار بوده است. پژوهشگران برای نمره‌گذاری پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری باس و پری (۱۹۹۲) از دو روش استفاده کرده‌اند. نخستین روش بر این فرض استوار بوده است که کل پرسش‌ها، منعکس‌کننده‌ی یک سازه‌ی واحد هستند که تعیین‌کننده‌ی گرایش کلی فرد برای انجام رفتار پرخاشگرانه است. در این روش با جمع کردن پاسخ‌های فرد، نمره‌ی کلی پرخاشگری، به دست می‌آید. روش دوم، بر دیدگاهی مبتنی است که پرخاشگری یک مفهوم چند بعدی است. در این رویکرد، فرد در هر یک از ابعاد پرخاشگری؛

مانند: پرخاشگری کلامی، پرخاشگری جسمانی، خشم و خصومت، نمره‌ی ویژه‌ای به دست می‌آورد (فلستن و هیل، ۱۹۹۸).

به منظور ترجمه‌ی فرم ۲۹ پرسشی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری، نخست این آزمون به وسیله‌ی یکی از استادان روان‌شناسی و مسلط به متون و زبان انگلیسی ترجمه شد. در مرحله‌ی دوم، یکی از استادان بخش زبان، فرم ترجمه شده‌ی فارسی را به فرم انگلیسی، تبدیل کرد. در پایان، پس از تطبیق دو فرم ترجمه شده و فرم اصلی، نسخه نهایی در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفت.

۲.۲.۲. مقیاس آسیب روانی عمومی^{۲۹}: این مقیاس دارای ۲۵ پرسشی است که هدف آن سنجش آسیب روانی عمومی است. نتایج پژوهش نجاریان و داودی (۱۳۸۰) نشان داده است که این مقیاس، دارای ضرایب اعتبار و روایی مطلوبی است. همسانی درونی این مقیاس، در نمونه‌ی مؤنث ۰/۹۷ و در نمونه‌ی مذکر ۰/۹۸ بوده است. همچنین، ضرایب همبستگی بالا و معنادار این مقیاس با مقیاس‌های اضطراب عمومی (۰/۶۹)، افسردگی (۰/۴۹) و کمال‌گرایی^{۳۰} (۰/۶۶) و سرسختی^{۳۱} (۰/۵۶-) نشانگر روایی مطلوب این ابزار است.

۳. یافته‌ها

۳.۱. اعتبار پرسش‌نامه

۳.۱.۱. بازآزمایی: پس از تکرار سنجش فرم فارسی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری (AQ) با فاصله‌ی زمانی پنج هفته، در یک گروه نمونه‌ی ۶۵ نفری که به تصادف از میان کل افراد نمونه انتخاب شده بودند، ضرایب اعتبار بازآزمایی کل پرسش‌نامه و زیر مقیاس‌های آن، در جدول شماره ۱ نشان داده شده است.

جدول شماره ۱ نشان می‌دهد، که مقدار ضرایب اعتبار که به روش بازآزمایی برآورد شده است، برای زیر مقیاس‌های پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری، میان ۰/۶۱ تا ۰/۷۴ متغیر است. همچنین، ضریب بازآزمایی کل پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری که در یک گروه نمونه‌ی ۶۰ نفری انجام شده، ۰/۷۸ بوده است.

۳.۱.۲. روش تنصیفی: در این پژوهش با استفاده از شاخص ضریب همبستگی اسپیرمن براون مقدار ضریب اعتبار تنصیفی برای کل مقیاس ۰/۷۳ و برای نیمه اول و دوم به ترتیب ۰/۸۲ و ۰/۸۵ برآورد شده است.

نتایج موجود در جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که کل ۲۹ پرسش این ابزار به دو نیمه ۱۳ و ۱۲ پرسشی، تقسیم گردیده و ضریب همبستگی دو نیمه‌ی این پرسش‌نامه، ۰/۷۳ برآورد شده است.

۳.۱.۳. همسانی درونی: برای برآورد همسانی درونی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری از شاخص آلفای کرونباخ استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان داده است که کل مقیاس و هرچهار عامل

پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری، از همسانی مطلوب و معناداری برخوردار هستند. این نتایج در جدول شماره ۳ نشان داده شده است.

شاخص‌های موجود در جدول شماره ۳ نشان می‌دهند که دامنه‌ی ضریب آلفای کرونباخ برای عوامل پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری میان ۰/۷۱ تا ۰/۸۲ و شاخص آلفای کرونباخ برای کل پرسش‌نامه نیز ۰/۸۹ برآورد شده است.

۳.۲. روایی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری

در این پژوهش برای بررسی روایی پرسش‌نامه‌ی مورد نظر، از روش‌های تحلیل عوامل، روایی همزمان و روایی همگرا، استفاده شده است.

۳.۲.۱. تحلیل عوامل: در این پژوهش، به منظور تحلیل عوامل پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری پری و باس (۱۹۹۲)، از روش تحلیل مولفه‌های اصلی^{۳۲}، آزمون اسکری^{۳۳}، مقدار ارزش ویژه^{۳۴} بیشتر از یک و روش چرخش متعامد^{۳۵} از نوع واریماکس^{۳۶}، استفاده شده است. نهایتاً، با استناد به نتایج معنادار ($p < 0.01$) آزمون‌های کیزر مایرالکین^{۳۷} ($KMO = 0.85$) و کرویت بارتلت^{۳۸} ($Bts = 2164/26$)، چهار عامل، به نام‌های خصومت، پرخاشگری جسمانی، پرخاشگری کلامی و خشم به دست آمده است. در این تحلیل عوامل، از بار عاملی حداقل ۰/۳۵ استفاده شده است.

جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری، از چهار عامل مهم، با ارزش ویژه بزرگتر از یک، تشکیل شده است. مقادیر ارزش ویژه، برای عوامل اول تا چهارم، به ترتیب، ۷/۸۵، ۲/۵، ۱/۹۶ و ۱/۴۸ است. نتایج این پژوهش نشان داده است که مقدار واریانس تبیین شده، برای هر یک از عوامل اول تا چهارم، به ترتیب ۲۶/۱۴، ۸/۶۲، ۶/۷۵ و ۵/۱ برآورد شده است. همچنین با توجه به مقادیر درصد تراکمی واریانس تبیین شده، می‌توان گفت که، کل واریانس تبیین شده‌ی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری، ۴۶/۶۲ است. افزون بر این، میزان واریانس مشترک، هریک از عوامل، به ترتیب برابر با ۰/۵۶، ۰/۱۸، ۰/۱۵ و ۰/۱۱ بوده است.

جدول شماره ۵ نشان می‌دهد که پرسش‌های ۲۲ تا ۲۹ در اولین عامل؛ پرسش‌های ۹، ۸، ۶، ۴، ۳، ۲، ۱ در دومین عامل؛ پرسش‌های ۱۰ تا ۱۴ در سومین عامل و پرسش‌های ۲۱، ۲۰، ۱۷، ۱۶، ۱۵ در چهارمین عامل، به ترتیب، زیر عنوان خصومت، پرخاشگری جسمانی، پرخاشگری کلامی و خشم، بارعاملی بالا و مطلوبی داشته‌اند.

جدول شماره ۵ نشان می‌دهد که پرسش‌های ۵، ۷، ۱۸ و ۱۹ به دلیل بار عاملی کمتر از ۰/۳۵، انتقال به عوامل دیگر و جهت مثبت پرسش از پرسش‌نامه، حذف شده‌اند.

۳.۲.۲. روایی همزمان: در این پرسش به منظور بررسی روایی همزمان پرسش‌نامه‌ی

پرخاشگری مورد نظر، از مقیاس آسیب روانی عمومی (نجاریان و داودی، ۱۳۸۰) استفاده شده است. نتایج پرسش‌های فراوان (پاتریک و زیمپولیچ، ۱۹۹۸؛ بجورک، داگرتی و مولر، ۱۹۹۷؛ هال، فارین،

یونوین، ایورت، وایکز و دیوید، ۲۰۰۳؛ شارپه و دیزا، ۲۰۰۱) نشان داده است که آسیب روانی عمومی و عواطف منفی با پرخاشگری در ارتباطی معنادار است.

نتایج موجود در جدول شماره ۶ نشان می‌دهد که میان پرخاشگری و هر یک از عوامل آن با آسیب روانی عمومی، ارتباطی معنادار وجود دارد ($P < 0.01$). این نتایج گویای وجود روایی همزمان پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری است.

۳.۲.۳. روایی همگرا: به منظور بررسی روایی همگرای این پرسش‌نامه، از ضرایب همبستگی میان زیر مقیاس‌های پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری استفاده شده است. نتایج موجود در جدول شماره ۷ به خوبی نشان می‌دهد که زیر مقیاس‌ها با یکدیگر ارتباطی معنادار دارند. ارتباطی که نشانگر روایی همگرای این آزمون به شمار می‌آید.

جدول شماره ۷ نشان می‌دهد که میان عوامل پرخاشگری ارتباطی معنادار و مطلوب وجود دارد. دامنه‌ی ضرایب میان عوامل، بین ۰/۳۸ تا ۰/۶۰ است. افزون بر این، هر یک از عوامل نیز با کل پرسش‌نامه، همبستگی بالایی دارند که حداقل و حداکثر آن‌ها به ترتیب ۰/۶۸ و ۰/۸۱ می‌باشد.

۳.۳. تأثیر جنس بر پرخاشگری

نتایج موجود در جدول شماره ۸ نشان می‌دهد که میانگین پرخاشگری دختران (۷۱/۵۳) از میانگین پسران، (۶۹/۹۹) در کل مقیاس پرخاشگری، کمتر است. تفاوتی که معنادار نیست. در سطح هر یک از عوامل نیز تفاوت‌هایی دیده شده است. به این صورت که، دختران در عامل خشم، به نسبت پسران نمره‌ی بیشتری دریافت کرده‌اند ($P < 0.05$)، و در عامل پرخاشگری جسمانی نیز پسران نمره‌ی بیشتری دریافت کرده‌اند ($P < 0.01$). افزون بر این، هر چند در عوامل خصومت و پرخاشگری کلامی پسران نمره‌ی بیشتری به دست آورده‌اند، این تفاوت معنادار نیست.

جدول ۱: ضریب اعتبار باز آزمایی در کل پرسش‌نامه و هر یک از عوامل آن

عامل	حجم نمونه	اعتبار باز آزمایی
خصومت	۶۰	۰/۷۱
پرخاشگری جسمانی	۶۰	۰/۷۴
پرخاشگری کلامی	۶۰	۰/۶۸
خشم	۶۰	۰/۶۱
کل	۶۰	۰/۷۸

جدول ۲: مقادیر اعتبار‌تصنیفی، بر اساس ضریب همبستگی تصحیح‌شده‌ی اسپیرمن بر روان

ضریب همبستگی	تعداد پرسش	شاخص
		پرسش‌نامه
۰/۸۲	۱۲	نیمه اول
۰/۸۵	۱۳	نیمه دوم
۰/۷۳	۲۵	کل

جدول ۳: تعداد پرسش و میزان همسانی درونی (آلفای کرونباخ) برای هر عامل و کل پرسش‌نامه

میزان آلفای کرونباخ	تعداد پرسش	عامل
۰/۸۲	۷	خصوصیت
۰/۷۹	۸	پرخاشگری جسمانی
۰/۷۴	۵	پرخاشگری کلامی
۰/۷۱	۵	خشم
۰/۸۹	۲۵	کل

جدول ۴: نتایج شاخص‌های روان‌سنجی تحلیل عامل پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری

تعداد پرسش	عامل	درصد تراکمی واریانس تبیین شده	درصد واریانس تبیین شده	میزان اشتراک	ارزش ویژه	شاخص
						عامل
۷	اول	۲۶/۱۴	۲۶/۱۴	۱۵۶	۷/۸۵	خصوصیت
۸	دوم	۳۴/۷۶	۸/۶۲	۱۱۸	۲/۵	پرخاشگری جسمانی
۵	سوم	۴۱/۵۲	۶/۷۵	۱۱۵	۱/۹۶	پرخاشگری کلامی
۵	چهارم	۴۶/۶۲	۵/۱	۱۱۱	۱/۴۸	خشم

جدول ۵: بار عاملی چرخش یافته‌ی پرسش‌های فرم فارسی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری

اولین عامل		دومین عامل		سومین عامل		چهارمین عامل	
بار عاملی	پرسش	بار عاملی	پرسش	بار عاملی	پرسش	بار عاملی	پرسش
۰/۴۲	۲۲	۰/۷۳	۱	۰/۷۶	۱۰	۰/۵۹	۱۵
۰/۶۱	۲۳	۰/۶۹	۲	۰/۴۶	۱۱	۰/۴۶	۱۶
۰/۶۷	۲۴	۰/۵۰	۳	۰/۶۶	۱۲	۰/۶۰	۱۷
۰/۵۸	۲۵	۰/۵۵	۴	۰/۷۶	۱۳	۰/۵۱	۲۰
۰/۶۵	۲۶	۰/۷۴	۶	۰/۴۵	۱۴	۰/۵۲	۲۱
۰/۶۴	۲۷	۰/۴۹	۸				
۰/۷۰	۲۸	۰/۶۵	۹				
۰/۶۱	۲۹						

جدول ۶: همبستگی پرخاشگری و عوامل آن با آسیب روانی عمومی

عامل	آسیب روانی عمومی
خصوصیت	۰/۴۰*
پرخاشگری جسمانی	۰/۲۳*
پرخاشگری کلامی	۰/۲۴*
خشم	۰/۲۸*
کل	۰/۳۴*

جدول ۷: همبستگی هریک از عوامل پرخاشگری با یکدیگر و نمره کل

عامل	۱	۲	۳	۴	کل
خصوصیت	۱				
پرخاشگری جسمانی	۰/۳۸**	۱			
پرخاشگری کلامی	۰/۶۸**	۰/۴۴**	۱		
خشم	۰/۶۰**	۰/۵۱**	۰/۴۳**	۱	
کل	۰/۸۱**	۰/۷۶**	۰/۶۸**	۰/۷۸**	۱

** P</001

جدول ۸: نتایج مقایسه‌ی واریانس‌ها (آزمون لون) و میانگین‌های (آزمون t مستقل) دو گروه دختر و پسر در هریک از عوامل پرخاشگری و نمره کل

عامل	گروه	میانگین	انحراف استاندارد	تعداد	آزمون لون		آزمون t	
					P	F	p	T
خصوصیت	پسر	۲۴/۴۷	۶/۶۷	۸۴	۰/۰۵	۰/۸۰	۱/۸۰	
	دختر	۲۵/۴۴	۶/۱	۱۲۵				
پرخاشگری جسمانی	پسر	۱۸/۲۲	۵/۴۵	۸۴	۰/۸۷	۰/۳	۳/۹۹	۰/۰۰۱
	دختر	۱۵/۴۱	۴/۶۴	۱۲۵				
پرخاشگری کلامی	پسر	۱۴/۸۲	۴/۱۸	۸۴	۰/۸۵	۰/۲۷	۰/۶۵	
	دختر	۱۴/۴۸	۳/۳۷	۱۲۵				
خشم	پسر	۱۱/۲۶	۲/۶۸	۸۴	۰/۶۹	۰/۴۰	۲/۰۱	۰/۰۵
	دختر	۱۲/۰۱	۲/۹۳	۱۲۵				
کل	پسر	۷۱/۵۳	۱۵/۸۷	۸۴	۰/۴۳	۰/۵	۰/۷۴	
	دختر	۶۹/۹۹	۱۳/۹۴	۱۲۵				

۴. بحث و نتیجه‌گیری

نخستین یافته‌ی این پژوهش گویای این است که فرم فارسی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری باس-پری، از اعتبار مناسبی برخوردار است. نتایج موجود در جداول شماره‌ی ۱، ۲ و ۳ نشان می‌دهد که مقادیر ضریب اعتبار بازآزمایی، اعتبار تنصیفی و آلفای کرونباخ، با نتایج پژوهش‌های فراوانی که در کشورهای مختلف؛ مانند انگلیس (هریس، ۱۹۹۷ و هریس، ۱۹۹۵)، ژاپن (ناکانو، ۲۰۰۱)، آمریکا (برایانت و اسمیت، ۲۰۰۱) انجام شده، نزدیک است. نتایج پژوهش هریس (۱۹۹۷) نشان داده است که دامنه‌ی ضریب آلفای کرونباخ، برای چهار عامل پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری باس و پری، ۰/۷۰ تا ۰/۸۲ بوده، که در این پژوهش نیز، با دامنه‌ی ضریب اعتبار ۰/۷۰ تا ۰/۸۲ تکرار شده است. در زمینه‌ی میزان اعتبار این آزمون، می‌توان گفت که با حذف پرسش‌های ۷ و ۱۸ که در پرسش‌نامه دارای جهت مثبت هستند، تغییری در میزان آلفای کرونباخ عوامل پرخاشگری جسمانی و خشم ایجاد نمی‌شود. به نظر می‌رسد که علت اصلی این فرآیند، بار عاملی ضعیف این دو پرسش باشد. در مجموع، این نتیجه نشان می‌دهد که در صورت حذف این دو پرسش در فرم فارسی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری، هیچ‌گونه تغییری در اعتبار فرم فارسی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری ایجاد نخواهد شد.

دومین یافته‌ی این پژوهش نشانگر این است که با توجه به نتایج تحلیل عاملی و به استناد نتایجی که در زمینه‌ی روایی همگرا و همزمان فرم فارسی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری باس-پری، بدست آمده

است، می‌توان گفت که این پرسش‌نامه، از روایی مطلوبی برخوردار است. نتایج موجود در جدول شماره ۶ نشان می‌دهد که همبستگی بالا و معناداری میان میزان آسیب روانی عمومی با هر یک از عوامل پرخاشگری وجود دارد، که معرف روایی همزمان این آزمون است. این نتایج با نتایج پژوهش‌های فراوانی (پاتریک و زیمپولیچ، ۱۹۹۸؛ بجورک و همکاران، ۱۹۹۷؛ هال و همکاران، ۲۰۰۳ و شارپه و دیزا، ۲۰۰۱) همسویی دارند. افزون بر این، همبستگی معنادار میان عوامل پرخاشگری که در جدول شماره ۷ نشان داده شده، گویای وجود روایی همگرایی این پرسش‌نامه است. نتایجی که با نتایج بعضی دیگر از پرسش‌ها، همسو می‌باشد (ناکانو، ۲۰۰۰؛ یاکوا، ۲۰۰۲؛ هریس، ۱۹۹۵؛ برنشتاین و گزن، ۱۹۹۷؛ فلستن و هیل، ۱۹۹۸ و بایرون، همکاران، ۲۰۰۳).

تحلیل عوامل داده‌ها نیز مدل چهار عاملی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری باس و پری (پرخاشگری جسمانی، پرخاشگری کلامی، خشم و عصبانیت) را مورد تأیید قرار داده است. این نتیجه با نتایج پژوهش‌های فراوانی متعددی (هریس، ۱۹۹۵؛ ناکانو، ۲۰۰۱؛ یاکوا، ۲۰۰۲؛ برنشتاین و گزن، ۱۹۹۷؛ فلستن و هیل، ۱۹۹۸؛ بایرون و همکاران، ۲۰۰۳) همسو است.

نتایج تحلیل عوامل فرم فارسی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری عبارت است از:

۱. مدل چهار عاملی فرم فارسی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری تأیید شده است.
۲. پرسش‌های ۷ و ۱۸ به دلیل جهت مثبت حذف گردید.
۳. پرسش‌های ۵ و ۱۹ به دلیل بار مشترک در دو یا چند عامل و یا بار عاملی کمتر از ۰/۳۵ از پرسش‌نامه حذف گردید.

۴. تعداد پرسش‌های پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری به ۲۵ سؤال کاهش یافته است.

نتایج این پژوهش نشان داده است که هر چند پرسش‌های ۷ و ۱۸ دارای بار عاملی بیشتر ۰/۳۵ بوده، اما در مقایسه با دیگر پرسش‌ها از بار عاملی کمتری برخوردار بوده‌اند. به نظر می‌رسد که این نتیجه، بیشتر به علت مثبت بودن این دو پرسش بوده است. پیشتر نیز بریانت و اسمیت (۲۰۰۱) در تحلیل عامل پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری باس و پری، به سبب بار عاملی پایین این دو پرسش، آن‌ها را حذف کرده بودند. وجود تفاوت‌های فرهنگی در مقایسه با جوامع دیگر، از دید سطح پرخاشگری و شیوه‌ی بیان آن، سبب شده است که در فرم فارسی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری، خصومت به عنوان نخستین عامل، دارای بیشترین واریانس تبیینی باشد. زیرا در فرهنگ ما ایرانی‌ها، ذهنی‌سازی رفتار پرخاشگرانه، به منزله‌ی بلافاصله‌ترین جانشین برای پرخاشگری جسمانی، از غلبه‌ی بیشتری برخوردار است. در بیشتر پژوهش‌های (هریس، ۱۹۹۵؛ ناکانو، ۲۰۰۱؛ بریانت و اسمیت، ۲۰۰۱) که در زمینه‌ی تحلیل عامل پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری باس و پری انجام شده است، پرخاشگری جسمانی به عنوان نخستین عامل، از واریانس تبیینی بیشتری برخوردار بوده است.

نتایج این پژوهش شاخص‌های آماری مناسبی نیز برای دو هر جنس ارائه کرده است. مقایسه‌ی هر

یک از عوامل و نمره‌ی کل در دختران و پسران دانشجو، نشان می‌دهد که پسران در مقایسه با دختران، در پرخاشگری جسمانی، پرخاشگری کلامی و خصومت میانگین بالاتری به دست آورده‌اند که این تفاوت تنها در بعد پرخاشگری جسمانی معنادار است ($P < / 0.01$). همچنین دختران در مقایسه با پسران در عامل خشم، میانگین بیشتری را به دست آورده‌اند ($P < / 0.05$). این نتایج، با پاره‌ای از پژوهش‌ها در زمینه‌ی تأثیر جنس بر پرخاشگری، همسویی دارد. در این راستا، نتایج پژوهش‌های فراوانی (ناکانا، ۲۰۰۱؛ باس و پری، ۱۹۹۲؛ والکر و ریچاردسون، ۱۹۹۸ و برنهام و رزنیک، ۱۹۹۷) نشان داده است که پسران در مقایسه با دختران از نظر پرخاشگری جسمانی و کلامی برتری معناداری را نشان داده‌اند. اما، میان دختران و پسران، تفاوتی معنادار از لحاظ خشم و خصومت وجود نداشته است. به نظر می‌رسد که دختران از روش‌های ذهنی ابراز پرخاشگری، بیشتر استفاده می‌کنند. بی‌گمان، غلبه‌ی جنبه‌های ابزاری و یا حرکتی (پرخاشگری جسمانی و کلامی) پرخاشگری در پسران، با پشتوانه‌ی قدرت جسمانی و اقتدارطلبی آن‌ها که از آثار تربیت روان‌شناختی و جسمانی است، تسهیل می‌گردد. افزون بر این، تأثیرات هورمونی (تستسترون و آندروژن) متفاوت که در دو جنس وجود دارد، می‌تواند این تفاوت را توجیه نماید. در فرهنگ غرب پسرها فرصت‌های بیشتری برای بیان احساسات پرخاشگرانه‌ی خود دارند (ادموند، ۱۹۹۷). شاید با استناد به نتایج این بتوان، بتوان گفت که در فرهنگ ما نیز پسران برای بیان احساسات خصمانه‌ی خود، انعطاف‌پذیری بیشتری دارند. چون در فرهنگ ما، رفتارهای پرخاشگرانه، با نقش جنسی پسرانه گره خورده است.

نتیجه نهایی این که، فرم فارسی پرسش‌نامه‌ی پرخاشگری باس - پری، واجد اعتبار و روایی مناسبی است. با این حال، به عنوان یکی از محدودیت‌های این پژوهش باید گفت که این نتیجه از یک گروه نمونه‌ی دانشجویی به دست آمده است. به نظر می‌رسد که این گروه از افراد جامعه در مقایسه با دیگر اقشار، در برونریزی رفتارهای پرخاشگرانه‌ی خود پخته‌تر عمل کنند. بنابراین، نمی‌توان نتایج آن را به همه‌ی گروه‌های سنی و اقشار مختلف اجتماعی، تعمیم داد. از این رو، پیشنهاد می‌گردد که این ابزار در سطوح سنی دیگر و طبقات مختلف اجتماعی، مورد ارزیابی روان‌سنجی قرار گیرد، تا از این رهگذر بتوان به یک ابزار مفید با ظرفیت بالای سودمندی دست یافت. افزون بر این پیشنهاد می‌شود در یک پژوهش گسترده، فرم مناسب و کوتاهی از این ابزار به دست آید.

***

از جناب آقای دکتر میرجعفری عضو هیأت علمی دانشگاه شیراز که پژوهشگر را در پیشنهاد و ترجمه‌ی پرسش‌نامه، یاری رساندند، سپاسگزارم.

یادداشت‌ها

1. Aggression	2.Subtype
3.Predatory	4.Competitive

5. Defensive	6. Irritative
7. Instrumental	8. Motor
9. Affective	10. Emotional
11. Anger	12. Hostility
13. Conduct disorder	14. Hyperactivity
15. Antisocial personality	16. Cardiovascular disease (CVD)
17. Tension headache	18. General Health
19. Reliable	20. Valid
21. Indirect	22. Negativism
23. Suspicion	24. Resentment
25. Assault	26. Multidimensional Anger Inventory
27. Aggression Questionnaire (AQ)	28. Internal consistency
29. General psychopathology Scale	30. Perfectionism
31. Hardiness	32. Principal components
33. Scree test	34. Eigen value
35. Orthogonal	36. Varimax
37. Kaiser-Meyer-Okin	38. Test of Bartlett

منابع

الف. فارسی

- اللهیاری، عباسعلی. (۱۳۷۷). تعیین پرخاشگری نوجوانان بر حسب مؤلفه‌های شخصیت و تاثیر شیوهی درمانگری تنیدگی زدایی بر پرخاشگری. *مجله‌ی روان‌شناسی*. سال دوم، شماره ۴.
- مجدآبادی فراهانی، زهره. (۱۳۷۸). بررسی تحولی مسند مهارگذاری و رابطه‌ی آن با پرخاشگری. *مجله‌ی روان‌شناسی*، سال سوم، شماره ۴.
- نجاریان، بهمن و داودی، ایران. (۱۳۸۰). ساخت و اعتباریابی *SCL-25* فرم کوتاه شده‌ی *SCL-90-R*. *مجله روان‌شناسی*. ۱۸، سال پنجم، شماره‌ی ۲.

ب. انگلیسی

- Becker, G. (2007). *The Buss-Perry Aggression Questionnaire: Some Unfinished Business*. *Journal of Research in Personality*. 41, (2) 434-452.
- Baron, R. A. and Richardson, D. R. (1994). *Human Aggression*. New York: Plenum Press.
- Berenbaum, S. A. and Resnick, S. M. (1997). *Early Androgen Affects on Aggression in Children and Adults with Congenital Adrenal Hyperplasia*. *Psychoneuroendocrinology*. 22 (7), 505-517.

Bernstein, I. H. and Gesn, P. R. (1997). *On the Dimensionality of the Buss/Perry Aggression Questionnaire*. **Behavior Research and Therapy**. 35. 563.

Bjork, J. M., Dougherty, D. M. and Moller, F. G. (1997). *A Positive Correlation Self-Rating of Depression and Laboratory-Measured Aggression*. **Psychiatry Research**. 69, 33-37.

Bryant, F. B. and Smith, B. D. (2001). *Refining the Architecture of Aggression: A Measurement Model for the Buss-Perry Aggression Questionnaire*. **Journal of Research in Personality**. 35, 138-167.

Buss, A. H. and Durkee, A. (1957). *An Inventory for Assessing Different Kinds of Hostility*. **Journal of Consulting Psychology**. 21, 343-349.

Buss, A. H. and Perry, M. (1992). *The Aaggression Questionnaire*. **Journal of Personality and Social Psychology**. 63 (3), 452-459.

Byron, E. G., Matt, R., Freed, B. B. and Bryan D. S. (2003). *Validation of a Short Inventory for Law Enforcement*. **Journal of Police and Criminal Psychology**. 18 (2), 12.

Collani, G. and Werner, R. (2005). *Self-Related and Motivational Constructs as Determinants of Aggression: An Analysis and Validation of a German Version of the Buss-Perry Aggression Questionnaire*. **Personality and Individual Differences**. 38 (7), 1631-1643.

Dery, M., Toupin, J., Pauze, R., Mercier, H. and Fortin, L. (1999). *Neuropsychological Characteristics of Adolescents with Conduct Disorder: Association with Attention-Deficit-Hyperactivity and Aggression*. **Journal of Abnormal Child Psychology**. 27 (3), 225.

Dodge, K. A. and Coie, J. D. (1987). *Social Information Processing Factors in Reactive and Proactive Aggression in Children's Peer Groups*. **Journal of Personality and Social Psychology**. 53, 1146-1158.

Dodge, K. A. and Crick, N. R. (1990). *Social Information Processing Bases of Aggressive Behavior in Children*. **Personality and Social Psychology Bulletin**. 15, 8-22.

Edmonds, G. (1997). *Extraversion, Neurotism and Different Aspects of Self-Reported Aggression*. **Journal of Personality Assessment**. 41(1), 66-70.

Espnes, G. A. (1996). *The Type 2 Construct and Personality Traits: Aggression, Hostility and Depression*. **Personality and Individual Differences**. 20 (5), 641-648.

Felsten, G. and Hill, V. V. (1998). *Aggression Questionnaire Hostility Scale Predicts Anger in Response to Mistreatment*. **Behavior Research and Therapy**. 37(1), 87-97.

Fossati, A., Barratt, E. S., Carretta, I., Leonardi, B., Grazioli, F., and Maffei, C. (2004). *Prediction Borderline and Antisocial Personality Disorder Features in Nonclinical Subjects Using Measures of Impulsivity and Aggressiveness*. **Psychiatry Research**. 125, 161-170.

Hall, L., Farrin, L., Unwin, C., Everitt, B., Wykes, T., and David, A. S. (2003). *Anger, Psychopathology and Cognitive Inhibition: A Study of UK Serviceman*. **Personality and Individual Differences**. 35, 1211-1226.

Harris, J. A. (1997). *A Further Evaluation of the Aggression Questionnaire: Issues of Validity and Reliability*. **Behavior Research and Therapy**. 35 (11), 1047,1053.

Harris, J. A. (1995). *Confirmatory Factor Analysis of the Aggression Questionnaire*. **Behavioral Research Therapy**. 33 (8), 991-993.

Materazzo, F., Cathcart, S., and Pritchard, D. (2000). *Anger, Depression, Coping Interactions in Headache Activity and Adjustment: A Controlled Study*. **Journal of Psychosomatic Research**. 49, 69-75.

Moyer, K. E. (1968). *Kind of Aggression and their Physiological Basis*. **Communications and Behavioral Biology**. 2, 65-87.

Nakano, K. (2001). *Psychometric evaluation on the Japanese adaptation of the Aggression Questionnaire*. **Behavior Research and Therapy**. 39 (7), 853.

Patric, C. G. and Zempelich, K. A. (1998). *Emotion and Aggression in the Psychopathic Personality*. **Aggression and Violent Behavior**. 3 (4), 303-308.

Sharpe, J. P. and Desai, S. (2001). *The Revised NEO Personality Inventory and the MMPI-2 Psychopathology Five in the Prediction of Aggression*. **Personality and Individual Differences**. 31, 505- 515.

Siegel, J. M. (1986). *The Multidimensional Anger Inventory*. **Journal of Personality and Social Psychology**. 51(1), 191-202.

Sukhodolsky, D. G. and Ruchkin, V. V. (2004). *Association of Normative Beliefs and Anger with Aggression and Antisocial Behavior in Russian Male Juvenile Offenders and High School Students*. **Journal of Abnormal Child Psychology**. 32 (2), 225.

Walker, S. and Richardson, D. R. (1998). *Aggression Strategies Among Older Adults: Deliverd But not Seen*. **Aggression and Violent Behavior**. 3(3), 287-294.

Yakawa, S. (2002). *Diminished Sense of Self-Existence and Self-Reported Aggression Among Japanese students*. **Psychological Reports**. 90 (2), 634.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی